

УДК 37.091:78

Н. О. Бойко,
вчитель музичного мистецтва Комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс № 26 Луцької міської ради Волинської області»

Формування ціннісного ставлення учнів до мистецтва засобами музики*

(Опис досвіду роботи)

pupil and formation of his valuable relation to music.

Key words: music, art, valuable relation, emotions, methods, interpretation.

Постановка проблеми. Головним завданням сучасного освітнього процесу є розвиток особистості учня, становлення в юній людині системи цінностей: особистісних, професійних тощо. Серед предметів, що вивчаються в загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний та розвивальний потенціал має музичне мистецтво з притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на духовну та інтелектуальну сфери, на моральне й емоційне здоров'я людини. З огляду на це важливим є формування музичного інтелекту, ціннісної потреби в мистецтві, позитивних духовних, моральних якостей особистості, що прищеплюються під час спілкування з мистецтвом безпосереднім осягненням різноманітних видів і форм музично-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. У ранньому, підлітковому й старшому шкільному віці різко зростає важливість проблеми формування ціннісних орієнтацій і ціннісного ставлення в умовах спілкування з музичним мистецтвом.

Інноваційність теми полягає в тому, що уроки музичного мистецтва мають створювати належні умови для мотивації творчої активності, формування

Тема досвіду пов'язана з розвитком особистісних якостей учня, формуванням його творчих здібностей, ціннісних орієнтацій за допомогою використання педагогічних інновацій, які сприяють оптимальному врахуванню потреб і можливостей кожного школяра, формуванню його ціннісного ставлення до музики.

Ключові слова: музика, мистецтво, ціннісне ставлення, емоції, методи, інтерпретація.

Boiko N. O. Formation of Pupils' Valuable Attitude to Art by Means of Music.

The subject of experience is connected with development of pupil's personal qualities, formation of his creative abilities and valuable orientations by means of pedagogical innovations, which promote the optimum accounting of requirements and opportunities of each

досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного сприйняття світу.

Теоретичну основу досвіду склали дослідження теоретичних аспектів естетичного виховання (Б. Лихачов), духовно-естетичного потенціалу мистецтва (Е. Ардашкірова, Д. Бахтізіна, Л. Загітова), залучення дітей до основ музичної культури (Д. Кабалевський). У визначенні перспектив духовного виховання важливо спиратися на праці з музичної педагогіки Е. Абдулліна, Н. Ветлугіної, дослідженні ролі національної музичної культури в духовному формуванні особистості людини – З. Кодая, М. Леонтовича, В. Верховинця, Л. Атанова та ін., розвитку творчих та музичних здібностей – Б. Астаф'єва, О. Апраксіної, Е. Абдулліна.

Відповідно до проблеми мною визначено такі **завдання:**

- виявити умови формування культури почуттів школярів;
- збагачувати емоційно-естетичний досвід учнів;
- визначити, які засоби навчання ефективніше впливають на формування ціннісного ставлення дітей до музики;

* Презентацію розміщено на CD номера.

– підготувати практичні зразки творчих завдань з окремих тем навчальної дисципліни.

Провідна ідея досвіду полягає в методичному обґрунтуванні використання педагогічних інновацій, які допомагають оптимально враховувати потреби і можливості кожного школяра та сприяють формуванню його ціннісного ставлення до музики.

У ході реалізації науково-методичної проблеми я обрала такі шляхи:

- інтерактивний та комунікаційний підходи у викладанні музичного мистецтва;
- розробка власних та учнівських електронних продуктів;
- застосування ігрових технологій навчання, музикування;
- дистанційне навчання.

На мою думку, **практична значимість** проблеми полягає в тому, що формування ціннісного ставлення учнів при вивченні музичного мистецтва з використанням педагогічних освітніх інновацій передбачає результат – досягнення належного рівня сформованості якостей творчої особистості, яка нестандартно підходить до вирішення проблем, аналізу інформації, удосконалюється протягом життя, збагачує власну музичну культуру.

Ціннісне ставлення учнів до музичного мистецтва я розглядаю як стійке індивідуально-значеннєве утворення, в основі якого є:

- усвідомлення учнем визначальної значущості виховання ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- спрямованість школяра на практичну реалізацію сформованих цінностей у вигляді творчої ініціативи, яка має вияв в активності на уроці, самовираженні в музиці;
- прояв ціннісного ставлення у вигляді естетичної потреби, художніх інтересів і творчої активності.

Висвітлення змісту досвіду. Педагогічну технологію виховання ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва реалізую через чотири етапи.

На першому етапі здійснюється розширення досвіду учнів у галузі музичного мистецтва. Так, для підвищення мотивації школярів під час уроків використовую мультимедійні презентації, демонстрацію спеціально дібраних картин, читання уривків із літературних першоджерел, створюю відповідне інформаційно-освітнє середовище й атмосферу творчого пізнання. Водночас пропоную цікаві завдання, тести, ігри, які здатні захопити дітей до самостійної діяльності, розвивають ініціативу, працюють на встановлення асоціативних зв'язків між музичними й зоровими образами.

Завданнями другого етапу є: формування емоційно позитивного ставлення до музики через участь у найпростіших видах музичної діяльності;

розвиток спроможності оцінити той чи інший музичний твір, що характеризується вмінням дітей висловлювати естетичне судження про музику різних стилів і жанрів, формування свідомого ставлення до власних музичних переживань. Так, на уроках використовую метод «навчання через навчання», проектні методи з використанням різноманітних технічних засобів навчання тощо.

На третьому етапі здійснюється подальший розвиток уміння свідомо оцінювати музичні явища, а також формування вибіркового, усвідомленого ставлення до власних музичних вражень, оцінка значеннєвих підтекстів у музиці. На цьому етапі застосовую: прийом зіставлення власних життєвих емоцій учнів із художніми, завдання на встановлення асоціативних зв'язків; елементи комп'ютерних, мультимедійних технологій, інтегративні методи навчання, різні дидактичні методи тощо.

На останньому етапі здійснюється формування ціннісної позиції особистості щодо музичного мистецтва, потреби в активному прояві ціннісного ставлення до нього. При цьому використовую методи музичного узагальнення, міркування тощо.

Застосовую інтегровані уроки, уроки-концерти, уроки знавців музичного мистецтва, уроки з комп'ютерною підтримкою, з використанням мультимедійних засобів навчання, інтерактивних методик. Намагаюся забезпечувати комунікативну мотивацію у вивченні музичного мистецтва, належним чином створювати відповідне естетичне середовище на уроці, яке спонукає учнів до активних дій, використовувати вправи на розвиток вокально-хорових навичок. Вихованці виконують творчі завдання – співають своє ім'я, продовжують музичне речення, співають музичну відповідь на проспіване музичне питання.

Зразком літературних творчих завдань є: добір або написання віршів до музики, малюнків, творів вражень про музику, творів на музично-естетичні теми, створення казок, легенд. Так, з учнями початкових та середніх класів, вивчаючи нотну грамоту і пісні зимового циклу, пропоную написати казку або розповідь про зиму, зимові розваги, але в словах, де зустрічаються нотні склади (**до**-рога, **мі**-сто, **сі**-рий, **ре**-йс і т. п.), записувати їх нотами. У 7 класі, вивчаючи творчість Й.-С. Баха та підводячи підсумок уроку, учні самостійно складають вірш у формі синквейн.

Музичні враження учнів підсилюються зразками образотворчого мистецтва. Під час знайомства з музичними творами, так чи інакше пов'язаними з картинками природи («Дощик» В. Косенка, «Ранок» Е. Гріга, «Пори року» А. Вівальді), пропоную учням дібрати кольори, фон, які б допомогли розкривати стан природи й душі людини.

Поєднання традиційних та елементів новітніх технологій на уроках музичного мистецтва дозволяє

мені зробити їх емоційно насиченими, спонукає дітей до активної музичної творчості; наближає школярів до пізнання особливостей музики, її мистецьких основ; допомагає викликати потребу в самостійному спілкуванні учня з найкращими зразками високохудожніх музичних творів, виховувати музичний смак, слухацьку та виконавську культуру.

Навчаючи музичної грамоти, розвиваючи музичні здібності, використовую анімацію, аудіо-, відео- та фотоматеріали – створюю новий мультимедійний вміст уроку. Гармонійне поєднання комп'ютерної грамоти з музикою, образотворчим мистецтвом, літературою дозволяє створити якісний сучасний інтегрований урок.

Особливе місце у формуванні ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва відводжу використанню активних форм та методів навчання. Серед них – *метод музичного узагальнення*. Він спрямований на організацію засвоєння учнями «ключових» знань про музику в опорі на тематизм програми, має узагальнювальний характер і поєднує усі форми й види занять.

Важливим для формування ціннісних орієнтацій є *метод міркування про музику*, спрямований на особистісне, індивідуальне засвоєння духовних цінностей. Використання цього методу має на увазі вибір проблеми, що здатна вирішувати музика, і пошук відповіді на неї самими школярами. Метод міркування про музику використовую у різних видах музичної діяльності.

Дієвим, на мою думку, є *метод моделювання художньо-творчого процесу*, спрямований на активне, діяльнісне засвоєння творів мистецтва, під час якого учні проходять шлях народження музики, «проживання» цього моменту. Діти при цьому виконують роль композитора, творця, відповідають на ті ж самі питання, над якими міркував автор: про що і як я хочу сказати своєю музикою, чому це так важливо для мене, чим це може бути цікаво для інших?.. (Мета подібних питань: змоделювати творчий процес, насолодитись ним, зазірнути в себе, побачити себе з позиції іншої людини, зрозуміти сенс власної діяльності).

Дієвим у формуванні ціннісного ставлення до мистецтва є *метод створення художнього контексту*, спрямований на розвиток музичної культури школярів через «виходи» за межі музики визначеної епохи (у суміжні види мистецтва, історію, природу, життєві ситуації й образи), створення багатого художньо-педагогічного середовища.

Доцільним у ході формування ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва є також *метод інтонаційно-стильового осягнення музики* (особливо актуальний у 6–7 класах). За допомогою цього методу школярі знаходять можливість розуміння і сприйняття цінностей, характерних для певної епохи, а також усвідомлення індивідуальності стилю композитора.

Стикаючись із новими музичними явищами в процесі оперування ними, підлітки усвідомлюють їх особливості і в більшості випадків правильно їх узагальнюють. Паралельно з накопиченням слухового досвіду дітей у рамках навчальної програми здійснюється виховання їх музичної культури, музичного смаку, що дуже важливо при формуванні ціннісних орієнтацій.

Дієвим засобом формування ціннісного ставлення до творів мистецтва є використання *проблемного навчання*. Прикладом проблемного навчання є дослідницький метод, за яким учень виступає в ролі мистецтвознавця: самостійно визначає стиль музичного твору, автора, доводить та аргументує свою відповідь, працює над виступом музично-естетичної чи морально-естетичної тематики тощо.

Метод проблем застосовую під час виконання творчих завдань (у формі вільного висловлювання думок):

- музичної інтерпретації (пошуки варіантів виконання окремих куплетів і твору в цілому – динамічний розвиток, визначення кульмінації окремих фраз і куплету в цілому, нюансування);

- драматичної інтерпретації (варіанти виконання фраз та куплетів у певному характері, з певним настроєм);

- рухової інтерпретації (варіанти образних, танцювальних рухів, вільного диригування);

- інструментальної інтерпретації (варіанти інструментального супроводу за допомогою елементарних музичних інструментів, «звучних предметів», «звучних жестів»);

- театральної інтерпретації (варіанти інсценізації пісні);

- живописної інтерпретації (варіанти зображення образу, характеру за допомогою малюнка).

В умовах групової роботи пропоную учням створити певні мистецькі проекти (написати казку, музичний супровід до неї тощо), проекти одержання естетичної насолоди (підготувати цікаву розповідь про композитора, музичний твір і розповісти її однокласникам та ін.). Наприклад, у 6–7 класах школярі можуть працювати над проектом «Скарбничка почуттів», завданням якого є створення «сторінок почуттів», пережитих у творах різних мистецтв. Також пропоную учням стати авторами тематичних збірок про творчість композиторів, популярні твори класичної музики, стилі сучасної популярної музики тощо.

У молодших класах разом із роботою в групах використовую парні види роботи (у вокально-хоровій, слуханні й аналізі музики, епізодично при поясненні нового матеріалу). Форма спілкування в парі під час навчальної діяльності стимулює творчу взаємодію. При цьому учень отримує можливість не тільки порівнювати і зіставляти різні точки зору, а й коригувати їх.

Навчальний процес будує таким чином, щоб свідомій діяльності за правилами, роботі з поняттями, нотною грамотою передували емоційно-чуттєвий досвід дитини. Тоді й сам твір музичного мистецтва відкриється дітям не як сукупність зовнішніх факторів і об'єктивних взаємозв'язків, а як скарбниця духовних цінностей, змістів, які учень сприймає, співпереживаючи, знаходячи їм аналогії у власному внутрішньому досвіді, пізнаючи і розвиваючи свою душу.

Висновки. Працюючи над даною науково-методичною проблемою, я постійно спостерігала за рівнем розвитку в моїх вихованців творчих, пізнавальних здібностей. Для цього проводила зі своїми учнями бесіди, залучала їх до різних мистецьких конкурсів. Як результат – 84 % школярів мають високий та достатній рівні навчальних досягнень із музичного мистецтва. Мої учні – переможці міських, обласних, всеукраїнських конкурсів (В. Маркітан, О. Штельмах,

В. Алексейчук, К. Матвійчук, С. Сидорчук, А. Продай). Крім того, така робота активно сприяє формуванню основ музичної культури учнів як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури, комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі сприймання й інтерпретації кращих зразків української та світової музичної культури, а також набуття естетичного досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

Музика має велику силу. Це феномен, створений людиною для вираження тих емоцій, які людина розуміє і які дозволяють їй виразити себе в навколишньому світі. Георг-Вільгельм-Фрідріх Гегель писав: «Людина повинна народитися двічі. Один раз природно, а потім – духовно». Сподіваюся, що мої уроки музичного мистецтва дозволяють вихованцям радіти, співпереживати, ставати емоційно чутливими, перетворювати життя, наповнювати його красою.

Література

1. Афанасьєв Ю. Л. Професійна підготовка музиканта: уроки Болеслава Яворського / Ю. Л. Афанасьєв, О. Ф. Джура. – К. : ДАККІМ, 2009. – 51 с.
2. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі : [методич. посіб.] / О. О. Гумінська. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2004. – 104 с.
3. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів : [навч.-метод. посіб.] / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 392 с.
4. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / упоряд. М. С. Демчишин. – Х. : Веста ; Ранок, 2006. – 608 с.
5. Дяченко Н. Г. Теоретичні основи виховання і навчання в музичних навчальних закладах / Н. Г. Дяченко, І. А. Котляревський, Ю. А. Полянський. – К. : Муз. Укр., 1987. – 110 с.
6. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу : [довідково-метод. вид.] / упоряд. М. С. Демчишин, О. В. Гайдамака. – Х. : Торсінг плюс, 2006. – 768 с.
7. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : [посіб. для вчителів] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Є. В. Белкіна та ін. – Х. : Веста ; Ранок, 2006. – 256 с.
8. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.] ; заг. ред. О. В. Михайличенко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 255 с.
9. Михайличенко О. В. Нариси з історії музично-естетичного виховання дітей та молоді в Україні / О. В. Михайличенко. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 214–237.
10. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: історія та теорія : навч. посіб. / О. В. Михайличенко. – Суми : Козацький вал, 2009. – 208 с.
11. Мішеченко В. В. Методика музичного виховання : [курс лекцій] / В. В. Мішеченко. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – 123 с.
12. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Образотворче мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». – 5–9 класи. – К. : Освіта, 2013. – 32 с.
13. Печерська С. П. Уроки музики в початкових класах : [навч. посіб.] / С. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
14. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : [навч.-метод. посіб.] / О. Я. Ростовський. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2000. – 272 с.
15. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : [навч.-метод. посіб.] / О. Я. Ростовський. – 2-е вид., доп. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2001. – 216 с.
16. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : [навч.-метод. посіб.] / О. Я. Ростовський. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2011. – 640 с.
17. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – К. : АПН України, 2002. – С. 118–135.
18. Соловей М. І. Основи професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя : [навч. посіб. для студ. вищих пед. закл. освіти] / М. І. Соловей, Є. С. Спіцин. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – С. 23.
19. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [навч.-метод. посіб.] / О. Пометун, Л. Пироженко / за ред. О. Пометун. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.
20. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка : [підручник] / В. Д. Шульгіна. – К. : ДАККІМ, 2005. – С. 129.
21. Якимчук С. Методика музичного виховання : [навч. посіб.] / С. Якимчук. – Рівне : [б. в.], 2003. – 160 с.